

“Het gaat niet alleen om de bevoegdheden, maar ook of de woorden die je spreekt iemand in het hart raken”

Henk Kosmeijer is eerste loco-burgemeester in de gemeente Tynaarlo. Burgemeester Jan Rijpstra is in Zwitserland, wanneer drie brandweermannen omkomen bij een grote brand in een loods in De Punt. Het NGB spreekt hem over het contact met de familie, de mediadruk en de onderzoeken die op de brand volgen.

‘Het was een bijzondere situatie waar ik die negende mei in terecht kwam’, zo begint Kosmeijer zijn verhaal. ‘Jan Rijpstra zou op woensdag 14 mei afscheid nemen als burgemeester van Tynaarlo. Hij ging emigreren naar Zwitserland. Op de dag van de brand was hij ook in Zwitserland, waar zijn echtgenote al woonde. In Tynaarlo zouden we een aantal maanden zelf overbruggen, in afwachting van de nieuwe burgemeester. Er was geen waarnemer benoemd, omdat de tijdspanne te overzien was. Totdat de nieuwe burgemeester zou zijn geïnstalleerd, zouden mijn collega-wethouders en ik de hooners waarnemen.’

Omdat het afscheid van de burgemeester de nodige drukte met zich mee zal brengen, besluit Kosmeijer die vrijdag al vroeg naar huis te gaan. ‘Ik voorzag dat ik het tot aan de zomer nog wel druk zou krijgen, wanneer ik als eerste loco de portefeuille van Rijpstra moest overnemen. Dat kwam nog bovenop mijn eigen portefeuille van Ruimtelijke Ordening, Financiën, Economische Zaken en Sport, die ook rijkelijk gevuld was. Met het Pinksterweekend in aantocht besloot ik na de lunch de boel in te pakken en met vrouw en kinderen naar het zwembad te gaan.’

De ontwikkelingen volgen elkaar daarna snel op. ‘Het was stralend weer, die dag. Een strakblauwe lucht. Terwijl we op de speelweide naast het zwembad lagen, schoof ineens een wolk voor de zon. Uit het niets. Het bleek een enorme rookpluim te zijn. Het nieuws ging vervolgens razendsnel rond op de speelweide. Er zou een grote brand zijn bij Beuving, een scheepswerf langs het Noord-Willemskanaal. Al snel kreeg ik zelf een telefoontje vanuit het gemeentehuis dat GRIP2 was afgekondigd. Razendsnel gevolgd door het nieuws dat twee brandweermannen waren vermist. Bij GRIP2 hoef je in principe nog niet naar het gemeentehuis, maar het was mij duidelijk dat ik weg moest. Zelfs als de vermisten uiteindelijk terecht zouden zijn, vond ik dat je als vervanger van de burgemeester met de mannen dat moment van vreugde zou moet delen. Want het zal hoe dan ook heftig zijn geweest. Ofwel de situatie gaat toch de verkeerde kant op waardoor er een groot drama ontstaat.’ Kosmeijer verlaat het zwembad en gaat in rap tempo weer terug naar het gemeentehuis. Daar wordt eerst een informeel beleidsteam opgestart. Kort daarna schakelt de gemeente officieel door naar GRIP3.

Rond kwart voor vijf komt het bericht binnen dat drie brandweerlieden van de post Eelde bij de brand zijn omgekomen. ‘In dit soort situaties merk je dat je als officiële overheidsdienst ver, ver achterloopt op het nieuws zoals dat in het dorp al rondgaat. Mensen weten wie zijn uitgerukt en wie vermist zijn. Mensen staan bij de loods, zien dingen, nemen het op of geven het door met hun mobiele telefoon. Op het moment dat het nieuws bij ons werd bevestigd, circuleerde het informeel al meer dan een uur rond in het dorp. Vervolgens ontstaat een situatie waarin je de zaken weegt. Enerzijds zegt je gevoel dat je eerst de familie moet informeren, anderzijds kun je richting de pers niet blijven volhouden dat je nog van niets weet. Drie lijkwagens zijn op dat moment al bij Beuving het terrein opgereden. Dat zijn feitelijkheden waar je niet omheen kunt. Daarom hebben we toen besloten om alleen in algemene termen het schokkende nieuws te bevestigen dat drie brandweermannen waren omgekomen. Zonder verdere details bekend te maken. Zonder te noemen van welke post zij afkomstig waren. De familie heeft later te kennen gegeven dat toch niet juist te vinden. Zij vonden dat zij toch als eerste hadden moeten worden geïnformeerd. Vanuit onze optiek konden we toen weinig anders.’

Het is op dat moment dat Kosmeijer weer met Jan Rijpstra belt over de situatie. ‘Na de eerste vergadering had ik hem al gesproken. We besloten dat het wijs was om niet halsoverkop naar Tynaarlo te komen, maar even de tijd te nemen om vanuit Zwitserland naar Nederland te rijden. Met alle vakantieverkeer zou het sowieso lang gaan duren. Hij had nog een zware week voor de boeg, dan moet je niet middenin de nacht als een doldrieste man over de snelweg gaan rijden.’

Informeren nabestaanden

Die vrijdagavond neemt het beleidsteam een besluit dat Kosmeijer een volgende keer anders zou nemen. ‘Het is de taak van de politie om na ongevallen de nabestaanden te informeren. In dit geval vonden wij het wenselijk wanneer de nabestaanden niet alleen door de politie, maar ook door de

brandweercommandant zou worden geïnformeerd. Het bericht van het overlijden van hun dierbaren zou daarmee persoonlijker worden. Zo gezegd, zo gedaan. Gezamenlijk zijn zij de gezinnen langsgeslagen. Daar hebben we twee lessen uit geleerd. Allereerst zijn we te lang afgegaan op de informatie uit het informele circuit die in het dorp rondging. Een echtgenote zou, zo was het verhaal, op de camping zitten. Daar is eerst gezocht. Pas toen bleek dat ze daar niet was, is op het huisadres gekeken. Ze bleek thuis te zijn gebleven nadat ze de geruchten had vernomen dat het helemaal mis was bij Beuving. Wij hebben daar onnodig veel tijd mee verdoen. Dat rekenen wij onszelf ook aan. Een tweede les was het gegeven dat de brandweercommandant en politiemann samen de gezinnen langsgingen en we niet alledrie de gezinnen met drie aparte koppels hebben geïnformeerd. Nu ontstond een volgtijdelijkheid, die achteraf gezien veel te lang heeft geduurd. Het derde en laatste gezin is veel te laat bezocht. Een volgende keer zouden we toch de politie als eerste laten gaan, met daarbij de aankondiging dat de brandweercommandant zo snel mogelijk volgt.' Nadat de gezinnen zijn bezocht, is de loco-burgemeester in staat om de namen ook richting de pers vrij te geven. 'Op het laatste moment, ik was al op weg naar de persconferentie, bleek op het Bestuurssecretariaat dat de naam van de overleden brandweerman drie keer voorkwam in onze eigen gemeentelijke administratie. Er waren dus drie mensen met dezelfde naam. Ik wilde met 100% zekerheid weten dat ik over de juiste persoon zou praten, wanneer ik de persconferentie inging. Die zekerheid kon men mij op dat moment niet geven. Pas later op de avond konden we de namen vrijgeven met alle exacte gegevens daarbij, zoals de geboortedatum van de betrokken mannen.'

Persoonlijke emoties

Henk Kosmeijer heeft op die avond het idee dat hij wordt geleefd. Hij houdt zich tegelijkertijd bezig met tal van zaken. 'Iedereen doet zijn uiterste best, maar je merkt dat iedereen ook gespannen is. Een voorbeeld. De pers was aanwezig. Het is inmiddels schemerig. De vlag moet nog halfstok. De bode zegt dat het geen zin meer heeft, omdat de zon over een kwartier onder gaat en de vlag dan gestreken wordt. Ik zat op de lijn dat het wel moest. Ook al was het maar een kwartiertje. Daar grijp je op in, terwijl je jezelf tegelijkertijd afvraagt of jij je als voorzitter van het beleidsteam wel met dat soort zaken zou moeten bemoeien. Aan het eind van de avond heb ik dit soort zaken wel aangehaald. Iedereen was emotioneel en prikkelbaar. Daar moet je oog voor hebben. Op het eind van de avond was er een moment om even onderling uit te spreken dat het misschien allemaal niet zo bedoeld was. Dat is wel belangrijk gebleken. Om met zijn allen er stil bij te staan dat ook de gemeentelijke organisatie er soms doorheen zit.'

Als Kosmeijer 's nachts laat thuiskomt, is dat het moment waarop hijzelf emotioneel wordt geraakt door de brand. 'Je houdt je de hele middag en avond staande, tussen de beleidsteamvergaderingen en andere contacten door. 's Nachts om een uur of twee kwam ik thuis en heb ik op internet naar het nieuws gekeken. Op de website van een van de brandweermannen las ik het verhaal van zijn zoon, die vertelde hoe hij met zijn vader in de Albert Heijn stond op het moment dat ze werden opgepiept. Toen brak iets in mij.' Kosmeijer staat erbij stil hoe de emoties worden geparkeerd als hij aan het werk is, maar juist op dit soort momenten blijkt hoe broos het harnas is. 'Een week of vier later was het VNG Congres in Den Bosch. Ik was al die tijd dag-in, dag-uit, met de brand bezig geweest. Ik zag het als een uitstapje, om even afstand te nemen van de brand. In het hotel in Den Bosch droomde ik die nacht dat op het vliegveld Eelde vlak na elkaar twee vliegtuigen en een raket neerstortten. In gedachten had ik het beleidsteam bijeen geroepen, toen ik wakker werd. Blijkbaar zat de spanning nog veel meer in mijn lijf dan ik op dat moment voor mogelijk had gehouden.'

Op zaterdagmiddag arriveert Jan Rijpstra vanuit Zwitserland. Samen gaan de burgemeester en de loco de drie getroffen families langs. 'Het was enorm zwaar. Tussen de bezoeken door had je nauwelijks een moment van ontlasting. Iedereen woonde vlak bij elkaar. Na die bezoeken zijn we doorgeslagen naar Zeegse, waar het korps bijeen was. Daar heeft Jan Rijpstra ook gesproken.' De wethouder en de burgemeester trekken in de dagen daarna samen op richting de bevolking. 'Als loco ben je de vervanger van de burgemeester. Je bent niet de burgemeester. Dat is voor iedereen helder. Ook voor mijzelf. Maar tegelijkertijd heb ik het niet zo ervaren dat men mij slechts als tijdelijke vervanger van het boegbeeld, de burgervader zag. Ik heb het zo ervaren dat we gelijkwaardig in die crisis zaten. Zowel intern als extern. In het beleidsteam heeft Jan het stokje op die zaterdag overgenomen. Na de begrafenissen is hij weer teruggegaan naar Zwitserland en heb ik intern de leiding genomen op dit dossier.'

Steunbetuigingen

Zowel Jan Rijpstra als Henk Kosmeijer krijgen in die zware dagen de nodige steunbetuigingen. 'Van

de premier, de minister van Binnenlandse Zaken tot vrienden en familie die je met een sms-je of telefoontje een hart onder de riem steken. Dat is op dat soort momenten wel de benzine die je nodig hebt om de motor te laten draaien. Het doet je enorm goed, al die steunbetuigingen uit je omgeving.' Ook veel steun ervaart Kosmeijer van het Brandweer Bijstandsteam (BBT), dat zich al op vrijdagavond meldt op het gemeentehuis van Tynaarlo. 'Het BBT is een organisatie vanuit de brandweer, die de hele rouwplechtigheid uit handen nemen. Frans Schippers, in het dagelijks leven de regionaal commandant in Kennemerland, had de leiding over het geheel. Zij hadden familiecontactpersonen en organiseerden met een hele strakke planning de bijeenkomsten en herdenkingen die in die week zouden plaatsvinden. Dat contact is ook na de herdenkingen vastgehouden. Laatst is Frans Schippers weer teruggekomen, om te vertellen hoe zij het vanuit het BBT beleefd hebben en te delen wat goed en niet goed ging. Toen zijn ook de foto's en de videoreportage van de uitvaartdiensten overgedragen.'

Op woensdag 13 mei 2008 wordt een stille tocht gehouden, waar bijna 5.000 mensen op afkomen. 'De organisatie, Stichting Bloemencorso Eelde, had op 1.250 deelnemers gerekend. Voor al die mensen waren witte anjers meegenomen. De bloemen werden neergelegd bij een herdenkingsplek bij de kazerne. Ook Jan Rijpstra sprak en legde in een korte toespraak een link met de vuurwerkkramp in Enschede, die op de kop af acht jaar eerder was gebeurd. Jan en ik waren er trots op dat zoveel bewoners hun medeleven betuigden en in groten getale hun verbondenheid met de nabestaanden toonden.'

Op donderdag en vrijdag is Jan Rijpstra officieel geen burgemeester van Tynaarlo meer, maar op verzoek van het college spreekt hij namens de gemeente op de herdenkingsbijeenkomsten. 'Door collega's word ik wel eens gevraagd of Jan Rijpstra niet herbenoemd had kunnen worden. Wat ons betreft hadden we een mooie vorm gevonden, door hem namens het college als scheidend burgemeester te laten spreken. Het is een bestuurlijke discussie als je het hebt over de hoedanigheid waarin iemand spreekt. Of hij wel of geen ambtsketen mag dragen bij de diensten. Maar waar het in dit soort situaties in de kern om draait zijn de woorden die worden gesproken. Of die de nabestaanden in het hart raken. Dat heeft Jan Rijpstra, burgemeester of niet, volgens ons goed gedaan. Zo is het ook door de nabestaanden ervaren.'

Onderzoekers en adviseurs

Van de vele onderzoeken die zich na crises melden heeft Tynaarlo, zo stelt Kosmeijer, die eerste week nauwelijks iets gemerkt. 'In trainingen hoor je wel over de Onderzoeksraad voor Veiligheid van Pieter van Vollenhoven die zich direct meldt. Of de Arbeidsinspectie. Of de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid. Daar hebben wij geen moment last van gehad. Ze meldden zich wel, maar in overleg zijn al die onderzoeken over de begrafenissen heen getild. Alleen het OM is diezelfde avond nog gestart, maar die zitten toch vanuit een andere invalshoek naar het gebeurde te kijken.' Ook het Nederlands Genootschap van Burgemeesters meldt zich. Niet voor onderzoek, maar om de loco-burgemeester te ondersteunen. 'In alle eerlijkheid wist ik niet van het bestaan van de crisisondersteuning van het NGB. Van Jan Rijpstra kreeg ik te horen dat het NGB zich had gemeld om desgewenst én gratis met raad en daad bij te staan. Ik heb de continue beschikbaarheid, ook gedurende het Pinksterweekend, als erg plezierig ervaren. Je voelt dat je niet alleen staat, omdat je kunt terugvallen op kennis en ervaringen van collega's. Zonder daarbij het hijgerige te hebben van een adviseur die het allemaal wel even komt vertellen. Er heeft bij het NGB nooit de intentie achter gelegen dat het ware woord werd verkondigd. Integendeel, de suggesties die werden gedaan werden altijd gebracht op basis van ervaringen elders, met ruimte om zelf een eigen afweging te maken.' Kosmeijer heeft het NGB niet ter plekke gehaald, maar heeft op afstand via telefoon, mail en sms, contact gehouden. 'Het NGB zegt zelf dat ze graag ter plaatse komen, omdat ze dan dichterbij op de spreekwoordelijke bal zitten. Tegelijkertijd heb ik het in deze situatie ook erg prettig ervaren dat je op de achtergrond kon sparren met iemand die los stond van de hectiek die binnen het gemeentehuis heerste. Dat gaf juist een bepaalde rust. Voor beiden is wat te zeggen.'

Een belangrijke ervaring die het NGB aanreikt van collega-burgemeesters, is de suggestie om een eigen onderzoek te starten. 'De ervaring leert dat de onderzoeken van Inspectie Openbare Orde en Veiligheid, Onderzoeksraad voor Veiligheid doorgaans een doorlooptijd hebben van enkele maanden tot een half jaar. Naar ons gevoel zou het te lang duren om de gemeenschap van Eelde zo lang in onzekerheid te houden over de manier waarop de brand zich had ontwikkeld. Daarom hebben we besloten al vrij snel de zakelijke feiten als uitruktijden en dergelijke naar buiten te brengen en daarnaast een extern onderzoek uit te zetten naar de brand zelf. Dat onderzoek is uitgevoerd door Ira Helsloot, professor Fysieke Veiligheid en Crisisbeheersing aan de VU in Amsterdam. Dat onderzoek is ruim een maand na de brand gepresenteerd en gaf ons de mogelijkheid om een nieuwe stap te

zetten. De conclusie van het rapport was dat “vrijwel ieder brandweermens gelijk had gehandeld in een dergelijke situatie”. Tegelijk bevatte het rapport scherpe aanbevelingen. Het maakte duidelijk dat de brandweermensen geen blaam trof, maar dat er wel harde lessen te trekken waren voor de brandweer in heel Nederland. In dat opzicht is het fijn wanneer de Nederlandse brandweer met die conclusies aan de gang kan en we niet nog een half jaar hoeven te wachten op de rapporten van anderen.’ Rond het onderzoek van professor Helsloot is het NGB nogmaals ingezet. ‘Het genootschap bood aan om ook de conceptversie van het rapport mee te lezen. De opmerkingen en aanbevelingen zijn meegenomen in het commentaar dat we als stuurgroep aan de auteurs hebben meegegeven.’

Oefeningen

Na zelf via het NGB de nodige aandachtspunten van collega’s te hebben ontvangen, heeft ook Kosmeijer een aantal tips voor zijn collega (loco-)burgemeesters. ‘Zorg dat je geoefend bent. Geef helder aan hoe jij wilt dat de vergadering verloopt. En vraag om heldere adviezen. Maar eerst en vooral: oefenen. Daar leer je de basis van waaruit je moet opereren. Toen ik eerste loco werd, heb ik wel een cursus gevolgd. Maar ik geloof dat ik het diploma nooit gekregen heb, omdat ik het testje op internet nooit meer heb gedaan. Ik was de inlogcode kwijt, je kent het wel. Verder heb ik Jan wel eens tijdens een beleidsteamvergadering vervangen. Dan deed hij halverwege de oefening een stap naar achteren en liet hij mij de vergadering leiden. Daar heb ik veel van geleerd. Onder meer dat je de beleidsteamvergaderingen strak moet leiden. En duidelijk prioriteiten moet durven stellen.’ Over de adviezen: ‘In dit geval heb ik wel gemerkt dat in de praktijk de adviezen niet altijd zo concreet zijn als je in de oefening gewend was. Ik heb naar mijn idee veel te vaak adviezen gekregen als ‘u moet denken aan’ en ‘u dient zorg te hebben voor’. Ik wil concrete adviezen waar ik bij wijze van spreken met een ja of nee op kan antwoorden. Ook heb ik het belang van het notuleren onderschat. Dat was ook bij de oefeningen niet zo naar voren gekomen. Maar in de praktijk zie je dat je in de snelheid van het proces de notulen wat laat bungelen. Als je nu terugkijkt naar die notulen, zie je met regelmaat een vraagtekentje staan. In de trant van ‘wat hadden we daar eigenlijk afgesproken?’. Dat kan vervelend worden, zeker als er naderhand verschillende uitleg gegeven wordt aan het besluit. Als je de sessies niet hebt bijgewoond kunnen de notulen je eenvoudig op het verkeerde been zetten.’

Afronding

De crisis speelt bij de wethouder nog dagelijks een rol. ‘Vlak nadat het rapport van Helsloot cs. Was gepresenteerd, arresteerde het Openbaar Ministerie de eigenaar van de loods. Later werd ook de zoon gearresteerd. Zo lijkt de crisis steeds een nieuwe wending te krijgen. Dat is ook een punt waar wij de vertrouwenscommissie op hebben gewezen. Onze toekomstige burgemeester zal ook een fors deel van zijn tijd kwijt zijn met de rapporten die nog moeten komen. Zo zullen zich steeds nieuwe situaties voordoen waarmee we worden herinnerd aan het incident op die 9e mei. Hier in Tynaarlo zal de ramp een blijvend litteken zijn voor de lokale gemeenschap.’

© Nederlands Genootschap van Burgemeesters. Meer interviews op www.burgemeesters.nl/crisisbeheersing